İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal of Social Policy Conferences, 79, 207-235

DOI: 10.26650/jspc.2020.79.0145
http://dergipark.gov.tr/iusskd

Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi/Journal of Social Policy Conferences

Başvuru: 06.04.2020
Reviyon talebi: 04.07.2020
Son revizyon teslimi: 03.09.2020
Kabul: 04.09.2020
Online Yayın: 30.10.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye'nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi

The Reformer Perspective of Welfare Services for Syrian Being Given Temporary Protection Status on the Welfare System of Turkey

Nergis Dama[1]

Öz

Barınma, sağlık, eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi refah hizmetlerinin sunumunda Türkiye'nin benimsediği refah tipolojisi olarak Güney Avrupa refah rejiminin özellikleri öne çıkmaktadır. Muhafazakâr ve sosyal demokrat refah uygulamalarının karma bir şekilde gerçekleşmesi, eğitim ve sağlık hizmetinin devlet tarafından ücretsiz olmasına rağmen bu iki alanda da özel sektöre imkân verilmesi, sosyal güvenliğin bireysel istihdamla birlikte hane bazlı bir koruma sağlaması, vb. faktörler, Türkiye'nin refah rejimi sınıflandırmasını bu kategoriye yerleştirmiştir. Ancak 2011 yılında başlayan ve 2019 yılında 3.5 milyonu aşan Suriyelilere yönelik temel refah hizmetlerinde uygulanan politikalar benimsenen refah tipolojisinde dair yeni bir perspektif oluşturmuştur. Özellikle geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilere sunulan barınma, sağlık ve eğitim hizmetleri, Türkiye'nin sosyal devlet anlayışı ve refah rejimini kendine özgü bir sisteme dönüştürmektedir. Bu çalışmada, 2012-2019 döneminde temel refah hizmetlerinden olan barınma, eğitim ve sağlık alanında Suriyelilere yönelik izlenen politika ve uygulamalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılarak refah hizmetlerinden faydalanma durumu incelenmiş, bu uygulamaların Türkiye'nin refah sistemi tipolojisinde yeni bir perspektif oluşturup oluşturmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Refah tipolojisi, Sosyal politika, Suriyeliler, Refah hizmetleri, Güney Avrupa refah rejimi

Abstract

As welfare typology that has been taken on by Turkey, the features of the South European welfare regime have been distinguished in welfare services such as accommodation, health, education, and, social protection. Education and health services are provided both of public and private sectors as regards South European welfare regime on the condition that the corporatist and social-democratic welfare implementations will

1 **Sorumlu Yazar:** Nergis Dama (Dr. Öğr. Üyesi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: ndama@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8210-254X

Atıf: Dama, N. (2020). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilere sunulan refah hizmetlerinin Türkiye'nin refah sistemindeki dönüştürücü perspektifi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 79, 207-235. https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0145

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

emerge. Moreover, the social security has ensured the social protection of an individual and the household, and the welfare classification of Turkey is regarded as South European welfare regime. Furthermore, the new perspective for welfare typology that has been adopted by Turkey has occurred because of Syrian migration to begin in 2011 and exceed over 3.5 million in 2019. The services including accommodation, health, and education especially for Syrians to have temporary protection status have changed the social state perception and welfare regime of Turkey about its distinctive system. The policies and implementation in accommodation, education, and health, which are the basic welfare services, have been analyzed in this study using the data obtained by the Ministry of Education, Directorate General of Migration Management, and Turkish Statistical Institute, and whether these implementations cause new perspective of welfare typology system of Turkey or not have been discussed.

Keywords
Typology of welfare, Social policies, Syrians, Welfare services, South European welfare regime

Extended Summary

The actors that provide financing and welfare services, who are the target audience in the classification of the welfare system, are held as the main variables. There can be three main typologies of welfare regimes according to this classification: the corporatist, liberal, and social-democratic welfare system. The implementations are determined by employment connection in terms of the corporatist welfare system, and the main actor is accepted as a family, whereas the basis actor is public institutions concerning the social-democratic welfare regime. As for the liberal welfare regime, the poorest people have been protected by the government. Hence, this classification has been varied as regards economic, social, and political conditions that have been changed. Providing equal and fair services to all individuals in the housing, education, and health sectors is the primary implementation tool that ensures equal opportunities for the participation of individuals with weak and fragile socioeconomic characteristics in economic and social life. Providing access to education and health services by strengthening the socioeconomic characteristics with welfare services means reducing the disadvantageous period of the individual and applying the social state principle. In the disadvantaged group, which includes identity categories such as poor, disabled, old, young, women, and children, migrants stand out as a fragile group to consider. In this period when migration mobility is highly active, welfare services to be applied for immigrants differ according to the welfare typology of the countries.

The poorest segment was chosen as the target audience to be supported by the public in the liberal welfare system. When their encountering problems with the language, education, shelter, income, culture, etc., of immigrants are considered, it is inevitable for migrants to be among the target audience. In this system, where education and health services are paid migrants are economic costs by making the "most fragile" distinction even by their own citizens. In countries that adopt the conservative welfare system, the keyword is the need for labor power. The presence of migrants in the labor market facilitates access to welfare services. The right to equal welfare is advocated for all individuals in the social-democratic welfare regime; however, benefiting from welfare services is realized with the criteria of "full employment" in this system. "Citizenship" is the primary criterion in benefiting from welfare services even in the social-democratic welfare regime, which is accepted as the most ideal

welfare system. The welfare regime that defines the welfare system of Greece, Spain, Italy, and Spain is the Southern European welfare regime. Having common features with conservative and social-democratic welfare leads Turkey to be included in this group.

However, migration mobility caused by the events in Syria that began in 2011 has brought Turkey to the country hosting the most refugees around the world in 2020.It has required the importance of two basic welfare services for Syrians: shelter and health due to the acceptance that they will remain for a temporary period. Training services were managed temporarily, again in temporary accommodation centers and in the Temporary Education Center. However, because the current situation in Syria has not changed post 2014 and the population has exceeded 3 million Syrians in Turkey, it became necessary to institutionalize the welfare services. The intensity of the Syrian population has led to the perception that the welfare services provided to foreigners in Turkey are only for the Syrians. However, Turkey receives very active migration mobility from Afghanistan, Somalia, Pakistan, Iraq, etc. Welfare services for immigrants, even evaluated in Syria in particular, require a new classification of not only Turkey's immigration policy but also welfare typology.

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye'nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi

Kamu tarafından bireye sunulan ve bireyin bir başkasına muhtaçlık durumunu ortadan kaldırarak birey ya da hane refahını sağlayan aygıt olarak tanımlanan refah devleti (Gencer, 2009), Türkiye'de Anayasa'da belirtilen sosyal devlet kimliği ile tanımlanmış ve ülkedeki refah politikaları kurumsallaşmıştır. Refah hizmeti sunumunda sosyal güvenliğin öncelenmesinden dolayı, çalışma şartına bağlı olarak vatandaşlar sosyal koruma sistemi kapsamına alınmaktadır. Bu özelliğiyle, muhafazakâr refah tipolojisi şeklinde tanımlanmasına rağmen, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kamu tarafından ücretsiz sunumu, sosyal yardım çeşitliliği, gelir testine bağlı olarak her vatandaşın sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi, refah hizmetlerinin kamu bütçesinden finanse edilmesi, refah sistemini sosyal demokrat tipolojisine yakınlaştırmaktadır. Aile kurumunun hem geleneksel hem de sosyal koruma açısından güçlü pozisyonu muhafazakâr refah kimliğini desteklemektedir. Bunun yanı sıra değişen şartlar ve koşullardan dolayı birey odaklı refah hizmetini zorunlu hale getirmiştir. Örneğin 2022 Yaşlılık Aylığı olarak 1976'dan beri uygulanan sosyal yardım programından faydalanma kriterlerinde 2013 yılında değişiklik yapılarak "bakacak kimsesi bulunmayan" ifadesi çıkarılmıştır. Bu durum, refah hizmeti uygulamalarının birey odaklı, yani sosyal demokrat refah tipolojinin özelliğine yakınlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla, karma bir sistemin iç içe geçtiği refah uygulamaları Türkiye'nin refah tipolojisinin Güney Avrupa refah rejimi veya karma rejim olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

2012'den sonra ise, Türkiye'nin refah tipolojisinin yeniden değerlendirilmesini gerektiren yeni bir uygulama alanı açılmıştır. Bu alan, Türkiye'de geçici koruma statüsü verilerek ülkeye göç eden ve 3 milyonu aşan Suriyeli nüfus için uygulanan refah hizmetleridir. Suriyelilerin Türkiye'ye sığınma sürecinin uzun sürmesi Suriyelilere yönelik refah hizmetlerinin, uzun dönemli olmasını ve barınma, eğitim, sağlık ve istihdam politikalarının sistemli bir şekilde yönetilmesini gerektirmiştir. Yoğun bir göç dalgasına maruz kalan Türkiye'de Suriyelilere barınma ve gıda desteğinin yanı sıra, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdam alanında refah hizmetleri sunulmuştur. Suriyelilerin niceliksel olarak fazla olması, bu refah hizmetlerinin Suriyeliler özelinde olduğu algısına yol açmıştır. Ancak 2012 sonrasındaki süreç Türkiye'nin refah tipolojisinde yeni bir kavramsallaştırma yapılmasını gerektirmektedir veya Güney Avrupa

refah rejimi olarak nitelendirilen refah tipolojisinde yeni bir boyut daha eklenmelidir.

Türkiye'de Suriyelilerin kısa süreli kalacağı varsayımına dayanarak sunulan geçici refah hizmetleri, kalış süresi uzadığı için ulusal düzeyde refah politikalarına geçişle sonuçlanmıştır. Suriyelilere yönelik ilk uygulama, statülerinin belirlenmesi işlemi olmuştur. 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme kapsamı dışında kalan kitlesel göç hareketinde olan kişilerin korumasını sağlayan geçici koruma statüsüne göre Türkiye'de yerleşimleri sağlanmıştır. Barınma ihtiyacını karşılamak için ise Suriyeliler kamplara yerleştirilmişlerdir. İlk düzeyde yapılması gerekenlerden birisi de sağlık hizmetlerinden faydalanmalarıdır. Özellikle de çocuk ve genç nüfusunun eğitime dahil olmaları ve istihdam edilebilmeleri için uygulamalar geliştirilmiştir.

Bu çalışmada, 2012'den beri Türkiye'de Suriyelilerin barınma, eğitim ve sağlık olmak üzere refah hizmetlerinden faydalanabilmeleri için hayata geçirilen uygulamalar açıklanmıştır. Öncelikle hukuki statüleri belirlenirken izlenen politika, sonrasında ise barınma, sağlık, eğitim, başlıklarında Suriyelilere yönelik uygulamalar açıklanmıştır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin oldukça cömert olarak sunulduğu ve yerli vatandaşın refahını paylaşmak zorunda kaldığı görüşü, Suriyelilere yönelik olumsuz algıya yol açarken (Cengiz, 2015); aynı zamanda Türkiye'de refah tipolojisinde yeni bir perspektif oluşturmaktadır. Özellikle kendi vatandaşına sunduğu eğitim ve sağlık hizmetinden Suriyelilerin de yararlanması, refah devleti boyutunun genişlediğini göstermektedir. Çalışmada Suriyelilerin Türkiye'de faydalandığı hizmetlerin kapsamı, finansmanı ve amacı açıklanarak göç sürecinin sağladığı ve sağlayacağı faydalara odaklanılması, yeni bir refah kavramsallaştırmasını gerektirmektedir. Refahın paylaşıldığına dair algıya karşılık, Suriyeliler için devam eden eğitim ve sağlık hizmetleri uzun vadede Türkiye'nin tüm göçmenler için uygulayacağı bir sistem oluşturma fırsatı sunmaktadır. Bu sistemin disiplinli ve kurallı işleyişi, Türkiye'nin sosyal devlet kimliğinde eşitlikçi ve sosyal içermeyi öne çıkaran özellikleri güçlendirecektir. Suriyelilere sunulan refah hizmetleriyle birlikte Türkiye'nin refah tipolojisindeki yeni boyuta vurgu yapılmıştır.

Refah Sistemlerinin Göçmenlere Yönelik Yaklaşımı

Refah devleti uygulamaları, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen temel politika araçlarından birisidir. Bu sistem, 1945-1970 dönemini kapsayan

çeyrek asırlık zaman aralığında kurumsal yapısının oluşması ve uygulanması adına önemli bir gelişim göstermiştir. Ülkelerin siyasi ve ekonomik yapısına, sosyal yaşamın farklılıklarına göre değişen refah uygulamaları sınıflandırılarak refah tipolojileri oluşturulmuştur. İlk sınıflandırma kalıntı refah devleti ve kurumsal refah devleti şeklinde yapılmıştır (Wilensky ve Lebeaux, 1965). Çalışma hayatında işçilerin yoğunluğu, endüstrileşme süreci, kadınların işgücüne katılımı, değişen ekonomik ve sosyal şartlar, refah devleti uygulamalarını değiştirmiştir. Bu değişim sonucunda, refah devleti tipolojinde sınıflandırma çeşitlenmiştir. Bunlar, kalıntı-refah modeli, endüstriyel başarı modeli ve yeniden bölüşümcü model olarak Titmuss tarafından kategorize edilmiştir (Özdemir, 2007). 1990 yılında ise liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat model şeklinde yeni bir sınıflandırma yapılmıştır (Esping-Andersen, 1990). Liberal refah devletinde en yoksul kesime devletin yardım etmesi önemsenirken, muhafazakâr refah devleti uygulamasında ise aile ve istihdam odaklı sosyal koruma sistemi benimsenmiştir. Sosyal demokrat refah devletinde diğer iki refah tipolojisinden farklı olarak daha cömert ve kapsayıcı uygulamalar bulunmaktadır.

Refah tipolojisini belirleyen temel faktörler ekonomi ve siyasi yapıdır. Liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerde sosyal koruma arka plana itilirken, laissez-faire şeklinde kavramsallaşan müdahale etmeme prensibi uygulanmaktadır. Liberalizmin öncülerinden olan John Stuart Mill'in liberalizm tanımlamasında ise refah devleti anlayışına yer verilir. Bu anlayış, dezavantajlı bireylerin barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmasında devletin sorumluluk alması gerekliliğini savunur. Klasik liberalizme eleştirilerinden birisi, klasik liberalizmin temel şartlarından olan serbest ekonominin toplumsal refahı olumlu etkilemediği, aksine sosyoekonomik eşitsizlikleri arttırdığı yönündedir (Aydoğan, 2018). Ekonomik ve siyasi anlayış, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi belirlediği ve uygulamalara yön verdiği için, refah sistemleri de ekonomik ve siyasi yaklaşımlardan doğrudan etkilenmektedir. Devlet, özel sektör ve ailenin rolü, sosyal haklar ve sosyal tabakalaşma, refah devletinin kategorize edilmesinde kullanılan 3 temel kriterdir. Politik ekonomi açısından refah devleti sınıflaması, yapısalcı yaklaşım ve kurumsal yaklaşım olmak üzere 2 anlayışa göre yapılmıştır. Buna göre,

- Titmusss sınıflandırmasında, refah hizmetleri yalnızca ihtiyaç duyan veya marjinal olarak isimlendirilen gruplar için değil, tüm toplum için uygulanmalıdır (Özdemir, 2007).

- Refah devletlerinin başarısı ve etkisi karşılaştırma yapılarak refah uygulamaları kriterleri belirlenmelidir (Day, 1978; Myles, 1984).
- Hanehalkının refah ihtiyaçlarına göre devletin refah hizmetleri oluşturulmalıdır (Therborn, 1983).

Refah hizmetlerinde başlıca 3 aktör bulunmaktadır. Bunlar, aile, devlet ve piyasadır. Refah hizmetlerinin sunumunda asıl aktörün kim olduğuna veya üstlenilen sorumluluğun payına göre sınıflandırma yapılmaktadır. Başlıca aktörün devlet olduğu sistem sosyal demokrat refah sistemi, aile olduğunda muhafazakâr refah sistemi, bireysel bir koruma sistemi ön planda ise liberal refah sistemi şeklinde kategorize edilmektedir.

- ***Liberal refah sistemi:*** En yoksul kesimin devlet tarafından refah hizmetlerinin karşılanması, düşük ücretli kişilere yardım yapılabileceği anlayışı üzerine inşa edilmiştir. İhtiyaç sahibi kişilere belirli bir düzeyde refah hizmeti sunumunun, o kişilerin çalışması karşılığında ortaya çıkacak olan refahtan daha faydalı olacağı varsayımına dayanır.
- ***Muhafazakâr refah sistemi:*** Sosyal hakları göz ardı etmeden, ancak bu hakların sosyoekonomik statüye göre farklılaştığı, devletin asıl aktör olmakla birlikte ailenin sosyal koruma sistemi işlevini yerine getiremediği zaman bireye yönelik sorumluluk alındığı sistemdir. Aile ve istihdam desteklenerek, sosyal koruma sistemi bu iki yapı üzerinde inşa edilmiştir.
- ***Sosyal demokrat refah sistemi:*** Evrenselliği ilke edinen bu sistemde, yüksek yaşam standartlarının her birey için sağlanması esastır. Niteliğe göre tam istihdam hedeflenirken, sosyal haklar tüm bireyler için eşittir.

Göçmenlerle ilgili yapılan tartışmalarda refah hizmetleri ve sosyal haklar öncelikli konulardır. Göçmenleri "istenilen" ya da "istenilmeyen" şeklinde ikiye ayırarak süren tartışmalar, yalnızca ülkeye yeni gelenlerin davranışlarını değil, aynı zamanda yeni bireylerle ülke ekonomisinin nasıl etkileneceği ve nüfusun nasıl değişeceği konularını içermektedir (Geddes, 2003). Bu konuda, işgücü açığından dolayı Avrupa ülkelerinin göçmenlere kapıları açması göçün yaygınlaşmasına karşılık gelirken, diğer yandan ulusal kaynakların paylaşılmasına dair endişesi olanlar da Avrupa ülkelerinde refah ve göç konusunu iki farklı bakış açısından yorumlamaktadır (Morris, 2002). Özellikle yerel halk ve göçmenler arasında refah hizmetlerine erişim noktasında öncelik,

nitelik ve nicelik sorunları yaşanmaktadır. Ancak, refah hizmetleri ve göç arasındaki ilişkide temel soru, göçmenlerin refah hizmetlerinden faydalanması sonucunda ulusal kaynaklar için bir tehlike oluşturduğu veya göçmenlerin işgücü piyasasına girerek refah hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan aktör olup olmadığıdır. Vatandaşlık hakkı elde etmemelerine rağmen refah sistemi için göçmenlerin yük olduğu varsayımına karşılık, göçmenlerin ekonomiye katkı yaparak refah hizmetlerinin finanse edilmesinde etkili bir rol üstlendiğine dair da karşıt görüş bulunmaktadır. Ülkeler refah tipolojisine göre liberal, muhafazakâr, sosyal demokrat şeklinde sınıflandırılsa dahi, her ülkenin kendi ekonomik ve sosyal dinamikleri refah hizmetlerinin sunumunda farklılıklar oluşturmaktadır. Bu farklılığa, farklı göç tipleri ve nedenleri de eklendiğinde, göçmenlere yönelik refah tipolojisi yaklaşımının analiz edilmesi daha da güçleşmektedir.

Refah devleti ve göç arasındaki etkileşimin karşılaşılan göç sonrasında refah hizmetlerinin değişiminden ziyade, refah hizmetlerindeki anlayış değişiminin göçmenlere yaklaşımı belirlediği şeklinde gerçekleştiği öne sürülmektedir. Hatta göçmenlerin refah hizmetlerine erişimindeki kolaylık veya zorluk, idareciler tarafından ülkeye göçmen girişlerini kontrol etmede ya da azaltmada etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Geddes, 2003). Göç ve refah devleti arasındaki ilişkiyi açıklarken kullanılan argümanlardan birisi, göçü destekleyen politikaların refah hizmetlerinden faydalanan kişi sayısını arttırdığı için hizmetlerin kalitesinin azalmasına yol açtığıdır (Freeman, 1986). Çünkü refah devleti tanımlanırken, toplumun sahip olduğu refah düzeyi ve bölüşüm esas alınmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2019). Bu argümana karşılık, göçmenlerin işgücü ihtiyacını karşılayarak ekonomik katkı sağladığı ve bu şekilde refah sisteminin finansmanını desteklediği iddiası ise, göçmen ve refah arasındaki ilişkinin olumlu olduğunu savunmaktadır. Kırsaldan kente göç sonucunda çalışanların hak talepleri ve Avrupa'daki sınıfsal ayrımcılığa karşı işçilerin tepkisi (Koray, 2005), refah devleti ve göç arasındaki ilişkinin kavramsal boyutunu oluşturmaktadır.

Farklı refah tipolojilerinin göçmenlere yaklaşımı değerlendirildiğinde, bu iki temel argümanın yanı sıra tipolojiden kaynaklanan farklılıkların olduğu da görülmektedir. Liberal refah sisteminde en yoksul kesim sosyal politikalarla desteklemektedir. Göçmenlerin genellikle düşük gelir grubunda olmaları, göçmenleri dezavantajlı konumuna taşıdığı gibi refah hizmetlerinden taleplerini

de arttırmaktadır. Toplumun yoksul kesimi için sunulan refah hizmetlerinin hedef kitlesinin büyümesi, finansman ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, liberal refah sisteminde refah hizmetlerinden faydalanmak isteyen ancak düşük gelirli işlerde çalışmasından veya işsiz olmasından dolayı işgücü piyasasında yer almayan göçmenlerin refah sistemi için tehlike oluşturduğuna dair algı bulunmaktadır. Yerel halkın Suriyeli göçmenlere yönelik algısının olumsuz olduğu bulgusunu içeren çalışmalara göre (Saçan, Cizdan ve Tabak, 2017; Çömez Polat ve Kaya, 2017; Güney ve Konak, 2016) refah hizmetlerinden faydalanmaları, öteki algısını oluşturan gerekçelerden birisidir.

Muhafazakâr refah tipolojisinde ise göçmenlerin istihdamla kurdukları ilişki üzerinde göç politikaları şekillenmektedir. Mesleki statüsüne göre refah hizmetlerinden faydalanma kriteri, göçmenler için de geçerlidir. Bu refah sisteminin öncü ülkelerinden olan Almanya'da iş piyasasına girme şartıyla göçmenler refah hizmetlerinden faydalanırken, aynı zamanda Almanya'ya diğer Avrupa Birliği ülkelerinden işçi gelmesine yol açmıştır. Bu durum, Almanya'nın 'göçmen ülkesi' tanımlamasını desteklerken, vatandaş ve göçmenlerin refah hizmetlerinden faydalanma niteliği arasında anlamlı farklar bulunmaktadır (Morris, 1997). Göçmenlerin oturma izinlerinin kısa süreli olmasından dolayı sosyal hizmet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlardan göçmenlerin faydalanması süreye bağlıdır (Diehl ve Blohm, 2003). Dolayısıyla, göçmen kimliği, refah hizmetlerinden faydalanmada süre sınırına yol açmaktadır.

Sosyal demokrat refah rejiminde ise devlet, aile ve yerel aktörlerden daha fazla ve asıl aktör olarak refah hizmetlerinden sorumludur. Sosyal ve ekonomik hakların her vatandaş için eşit olduğu, yüksek nitelikli refah hizmetinin sunulduğu ve bireyin refahının merkezde olduğu bir sistemdir. Eşitlik ilkesinden dolayı refah hizmetlerinden göçmenler de faydalanmaktadır. Buna rağmen, göçmenlere yönelik refah yaklaşımı ülke için fayda sağlayan seçkinci bir anlayıştır. Eşitlik ilkesinin uygulanabilmesi için ülkeye kabul edilecek göçmenlerin niteliği başlıca kriter olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, bu refah tipolojisinin ideal olarak devamlılığı, kabul edilecek göçmenlerin refah sistemine zarar verme olasılığına karşı nitelikli göçmenleri kabulle sağlanmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2019). Örneğin İsveç'te göçmenlerin emek piyasasına dahil olmasıyla şartıyla refah hizmetlerinden İsveç vatandaşıyla aynı düzeyde faydalanması esas alınmıştır (Borevi, 2014). Dolayısıyla, refah hizmetleri kişilere sosyoekonomik statüden bağımsız eşitlik ilkesine göre değil,

sistemin kabul ettiği bireylere verilmeye çalışılmaktadır. İdeal refah sistemi olarak kabul edilen bu refah tipolojisini uygulayan ülkelerde bile, refahın kaybedilmesi endişesinden dolayı yeni göçmenlere karşı sınırlayıcı bir anlayışla hareket edilmektedir.

Esping-Andersen refah sınıflandırmasında yer almayan, ancak sonrasında İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan'daki refah uygulamalarının kategorik hale getirilerek oluşturulan Güney Avrupa refah rejiminde ise göçmenlere karşı diğer refah tipolojisine hâkim olan anlayıştan ortak özellikler bulunmaktadır. İstihdam sayesinde refah hizmetlerine erişim sağlanırken, işsiz olan, çalışamayan veya dezavantaj oluşturan herhangi bir sosyoekonomik özelliğinden dolayı sistem dışında kalan kişiler eşitlik ilkesine uygun olarak refah hizmetlerinden faydalanmaktadır. Ailenin en güçlü refah aktörü olduğu, sorunlu zamanlarda ise devletin sosyal koruma görevini aldığı Güney Avrupa refah rejimi olarak nitelendirilen ülkelerden birisi de Türkiye'dir (Aysan, 2013).

Refah uygulamaları, devletlerin benimsediği refah tipolojisinin somut yansımasıdır. Bu uygulamaların temelindeki yaklaşıma göre, sunulan hizmetler sosyal ilişkileri düzenleme veya düzenlememe olmak üzere iki farklı durum ortaya çıkarabilir. Türkiye'de refah hizmetlerinde, ülkenin toplumsal yapısından dolayı aile merkeze alınmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllardan sonra devletin rolünün arttığı bir sistem inşa edilmektedir. Refah hizmetlerinin her bireye eşit ve adil biçimde sunulması ilkesinin yanı sıra, kırılgan gruplara yönelik özel uygulamaların çeşitliliği bu dönemde artmıştır. Hedef kitlesinde yoksul, yaşlı, çocuk, kadın, engelli bireyleri kapsayan bu uygulama kapsamına niceliksel olarak büyük bir kitleye karşılık gelen Suriyeliler de dahil olmuştur. Bu grubun niceliksel fazlalığı ve Türkiye'de kalma süresinin uzaması, barınma, eğitim ve sağlık, vb. refah hizmetleri sunumunu zorunlu hale getirmiştir. Hukuki statülerinin belirlenmesi sonrasında barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yardım uygulamaları kapsamına alınan bu kesim için kurumsal yapılanma ve yönetim, Türkiye'nin refah tipolojisine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Ülkedeki durumlarının geçici bir süreçten ibaret olmaması, bu refah hizmetlerinin yabancılara yönelik nasıl olması gerektiğine dair kurumsallaşma sürecinin başlamasına dayanak oluşturmuştur. Mevcut durumda, Türkiye'nin refah hizmetlerinin kapsamı yalnızca kendi vatandaşlarına yönelik değil, göçmenlere sunulacak şekilde genişlemektedir.

Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Barınma, Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinde İzlenen Politika ve Uygulamalar

Hukuki Statü

Geçici koruma, AB ülkelerine yoğunlaşan göçün azaltılması için 1990'lı yıllarda geliştirilen bir statüdür. 1993'te geçici koruma statüsünün oluşturulmasına dair Avrupa Konseyi'nde başlayan çalışmalar, 1995 yılında hukuki boyutuyla ele alınmıştır (Peral, 2012). Suriyelilerin Türkiye'ye göç etme sebepleri ve sayısının büyüklüğü ise, Türkiye'de kalabilmeleri için bu statünün oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Savaştan dolayı Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin geldiği ülkenin Avrupa ülkesi olmayışı, bu grubun "mülteci" olarak tanımlanmasını engellemiştir. Kendi iradesiyle başka bir ülkeye giden kişi göçmen olarak tanımlanırken, hayati tehlikesinin olması, güvenlik sorunu yaşaması ve savaş ya da çatışma ortamından dolayı risk altında bulunması durumunda zorunlu durumlarda ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişiler ise mülteci şeklinde nitelendirilmektedir. Mülteci ve göçmen arasındaki başlıca fark, mültecilerin göç etme motivasyonunun ekonomik ve sosyal refah statüsünü yükseltme olmamasıdır. Mültecilerin göç etmelerinin başlıca sebebi çatışma ve savaş ortamında yaşam riski bulunduğu için temel hak olan yaşam hakkını koruma isteğidir. Mülteci olarak tanımlanan kişi, bu statüyü sağlayan ülke tarafından uluslararası koruma kapsamına almaktadır (Akpınar, 2017).

Türkiye'de barınmaları ve temel hizmetlerden faydalanabilmeleri için Suriyelilere uluslararası hukukta tanımlanan geçici koruma statüsü verilmiştir. Bu statü, 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında, 91. Maddesiyle düzenlenmiştir. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan, ülkeye geri dönüşü mümkün olmayan, koruma ihtiyacının geçici ama acil olduğu yabancılar bu statü kapsamında tanımlanmaktadır (Poyraz, 2012). Geçici koruma statüsüne başvuran kişilerin, Türkiye'ye kabul edilmesi, kalma süreci, sahip oldukları haklar ve yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülükler, çıkış işlemleri, vb göç yönetimindeki tüm idari ve yönetim aşamaları, Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir.

22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren "Geçici Koruma Yönetmeliği", açık kapı politikasıyla Suriyelilere kabul sağlamış, isteği dışında Suriye'ye geri gönderilmesini engelleyerek Türkiye'ye gelen Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının

karşılanacağını taahhüt etmiştir. Bu yönetmelik, Türkiye'nin göç politikasında izlediği ve benimsediği anlayış temel alınarak hazırlanmıştır. Türkiye'nin Suriye ile sınırının bulunması, akrabalık ve komşuluk ilişkileri başta olmak üzere kültürel ve sosyal ilişkiler, ticari ağ ve ekonomik faaliyetlerin yanı sıra Avrupa ülkelerinin Suriyeli göçünü kabul etmemesi, Türkiye'yi Suriyeliler için ilk tercih ülke konumuna taşımıştır. Göçün bir güvenlik konusu olarak değerlendirilmesiyle birlikte gelişmiş ekonomilerde göçmenlere karşı mesafeli bir tavır oluşmuştur. Bu algının somut olarak göstergesi göçmen karşıtı söylemleri seçim vaatlerinde kullanan partilerin seçim başarısıdır (Mandacı ve Özerim, 2013).

Türkiye'ye göç eden Suriyeliler, yaş grubu, eğitim durumu, mesleki beceri, vb. özelliklerine göre sınıflandırılarak kabul aşamalarından geçmemektedir. Birincil kriter, göçmenin yaşam tehlikesinin bulunması ve sığınma ihtiyacının olmasıdır. Nitelikli göçmen, vasıflı göçmen, sorun çıkarmayacak göçmen, vb. etiketlemelere göre göçmen kabul eden ülkelerin aksine Türkiye, açık kapı politikasının hem Suriyeliler için hem de Türkiye için bir kazanıma dönüşeceği varsayımıyla, ekonomik ve sosyal politikalar geliştirmiştir. Bu politikaların eğitim ve sağlık alanında yoğunlaşması, Türkiye'nin refah devletinde kendi vatandaşlarının yanı sıra yabancıları da hedef kitlesine alarak kapsayıcılığını genişlettiği şeklinde yorumlanmasına dayanak oluşturmaktadır.

Suriyelilerin refah hizmetlerinden faydalanabilmesi için demografik bilgilerinin yanı sıra fotoğraf ve parmak izi alınarak biyometrik verileri kayıt altına alınmıştır. Yabancı kimlik numarasının olduğu geçici koruma kimlik belgeleri verilerek, barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım vb. hizmetlere erişimleri yasal bir geçerlilik kazanmıştır. Kayıt altına alınırken, yaşanılan en büyük sorun verilen bilgilerin doğruluğunun teyit edilmesidir. Pasaport, aile cüzdanı, diploma, kimlik belgesi, vb. herhangi bir dayanak belgesi kayıt işlemlerini kolaylaştırırken, buna benzer belgelerin olmadığı durumlarda beyan esas alınarak kayıt işlemi yapılmaktadır. Kayıt aşamasında verilen bilgilerin doğrulanması zaman gerektirdiği gibi, farklı alanlardan da destek gerekmektedir. Bu sorunun çözümü için eğitim, sağlık, sosyal koruma, istihdam, tapu ile ilgili kamu kurumlarının birbirini görebileceği bir veri tabanına ihtiyaç bulunmaktadır. Mevcut durumda geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin tüm verileri GİGM tarafından kayıt altına alınmaktadır. Diğer kurumlarla veri paylaşımı protokolle gerçekleşmektedir. Diploma, mesleki beceri, aile kompozisyonuyla ilgili

verilerin teyit edilmesi, göç yönetiminde refah hizmetlerinin sunumunu kolaylaştıracaktır. Geçici Koruma Yönetmeliğinde "Uygulamaya İlişkin Düzenlemeler" bölümünde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlara kendi görev alanlarıyla ilgili yetki verilmiştir. Dolayısıyla, kayıt sürecinde göçmenin özelliklerine göre hangi kurum ve kuruluşla ilişkilendirileceğinin belirlenmesi, refah hizmetlerinde hem hizmet sunan kurum açısından hem de göçmenler açısından yol gösterici olacaktır.

Barınma

28 Nisan 2011'de 252 Suriyeli ile başlayan göç hareketi için ilk olarak kamuoyunda kamp olarak adlandırılan geçici barınma merkezleri hazırlanmıştır. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sorumluluğunda olan bu merkezler, 2018 yılında GİGM'ye devredilmiştir. Bu merkezler, kısa bir süre için barınma ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. Ancak Suriye'de siyasi istikrarın ve toplumsal huzurun sağlanamaması, geçici barınma merkezlerinin kısa süreli olmaktan çıkmasına ve yaşam alanına dönüşmesine yol açmıştır. İlk yerleşimin olduğu 2012 yılından bugüne toplam Suriyeli nüfus içinde düşük bir oran bu merkezlerde kalmıştır. 24 Ocak 2020 tarihli GİGM verilerine göre toplam 3.571.175 Suriyelinin yalnızca 63.452'si geçici barınma merkezlerindedir. Bu sayının toplam Suriyelilere göre düşük bir oran olmasına rağmen, 7 yıl boyunca kamp hayatı yaşandığı dikkate alındığında yüksek bir rakam olduğu açıktır. Mevcut durumda 5 ilde 7 geçici barınma merkezi bulunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1

Türkiye Genelinde Geçici Barınma Merkezleri

İl	Adı	Mevcut
Adana	Sarıçam	20.804
Hatay	Altınözü	2.666
	Apaydın	4.022
	Yayladağı	4.042
Kahramanmaraş	Merkez	10.879
Kilis	Elbeyli	8.522
Osmaniye	Cevdetiye	12.517

Kaynak: GİGM, 2020.

2012-2018 yıllarını kapsayan dönemde, konteyner ve çadır kenti olmak üzere 2 farklı yapıda kurulan geçici barınma merkezlerinde, barınma ihtiyacının yanı sıra gıda ve giyim ihtiyacı da karşılanmaktadır ve sağlık hizmeti verilmektedir.

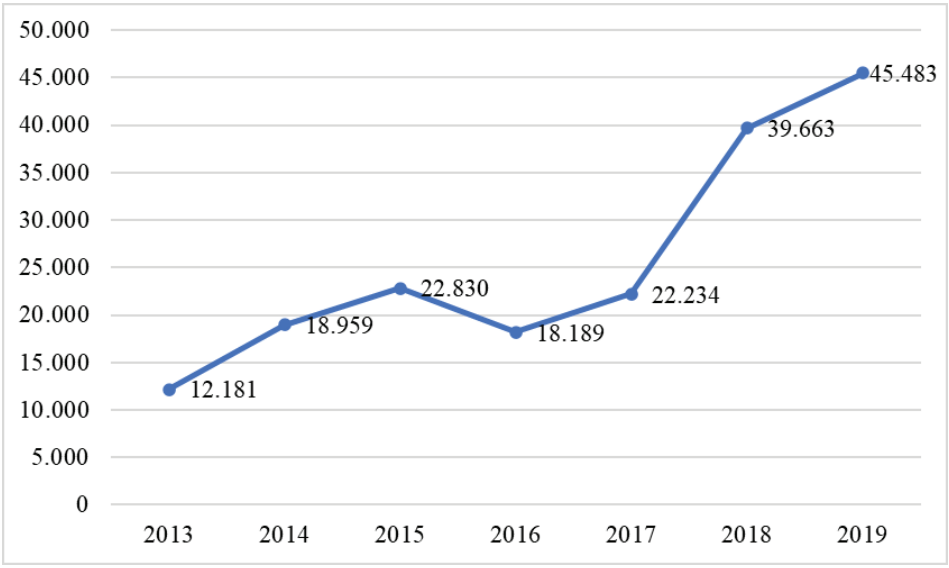
İlk aşamada temel ihtiyaçların sağlandığı merkezlerde, kalış süresinin uzamasıyla birlikte eğitim hizmetinin sunulması gerekliliği doğmuştur. Geçici Eğitim Merkezi (GEM) kurularak kamplardaki çocuk ve gençlere eğitim verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu yerler, Suriyelilerin kamp dışına çıktıklarında iş bulabilmeleri için mesleki kursların açıldığı bir sosyal yaşam alanına dönüşmüştür. Ancak burada kalanların 7 yıl boyunca izole bir hayat yaşaması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Çünkü kamp olarak bilinen bu yapılarda yaşayan Suriyelilerin ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uzak kalmaları, uyumlarını zorlaştırdığı gibi bağımlılık oranlarını da arttırmaktadır. 2013 yılında kamplarda kalan Suriyeliler örneklemi kullanılarak yapılan bir çalışmada, kamplarda yaşamsal ihtiyaçlar karşılanmasına rağmen, iş bulmaları durumunda çalışmak istedikleri belirtilmiştir. Aynı çalışmada örneklemi oluşturan görüşmecilerin yüzde 64'ü kamp hizmetlerinden memnun iken, yüzde 15'i memnun değildir (Yıldız, 2013).

Memnuniyet oranı yüksek olmasına rağmen, geçici barınma merkezlerinin kademeli olarak kapanması ve bu merkezlerde kalanların normal yaşam standartlarına uygun bir şekilde geçmelerine öncelik verilmektedir. 18 Mart 2018 tarihine kadar AFAD sorumluluğunda olan kamplar, bu tarihten sonra GİGM'ye devredilerek, geçici barınma merkezlerinin sayısı mevcut durumda 7'ye düşmüştür. Afet ve felâket dönemlerinde kısa süre için planlanan bu merkezlerin konjonktürel şartlardan dolayı kalıcı bir yerleşim yerine dönüşmesi, bu merkezlerde kalanların uyumunu daha da güçleştirmektedir (İnan ve Korgavuş, 2017). Bundan dolayı, geçici barınma merkezlerinin kuruluş amacı ve felsefesine göre, yani geçici bir çözüm olarak hizmet vermesi gerekmektedir.

Kamp dışında kalan Suriyelilere ise barınma konusunda eleştiriler ve önyargılar mevcuttur. Ev kiralarının özellikle Hatay, Kilis ve Şanlıurfa'da Suriyelilerin zorunlu sığınmasından sonra artışı, kira artışının sorumlusu olarak Suriyelilerin işaret edilmesine yol açmıştır. Suriyeliler barınma ihtiyacını karşılamak zorundadır ve artan talep sonucunda kira artışının sorumluluğu Suriyelilere yüklenmektedir (Canyurt, 2015). Bu durum, Suriyelilerin yerleşim yerlerinde mutlaka bir iskân politikasının zorunluluğunu göstermektedir. Böylelikle, bazı şehirlerin kapasitesinden daha fazla ekonomik ve sosyal maliyet yüklenmesinin önüne geçilecektir. Ayrıca, sosyoekonomik özelliklerine göre göçmenlerin şehirlerle eşleştirilmesi, uyum sürecini kolaylaştıracak ve yerel halk ile göçmenler arasında olası gerilimleri azaltacaktır.

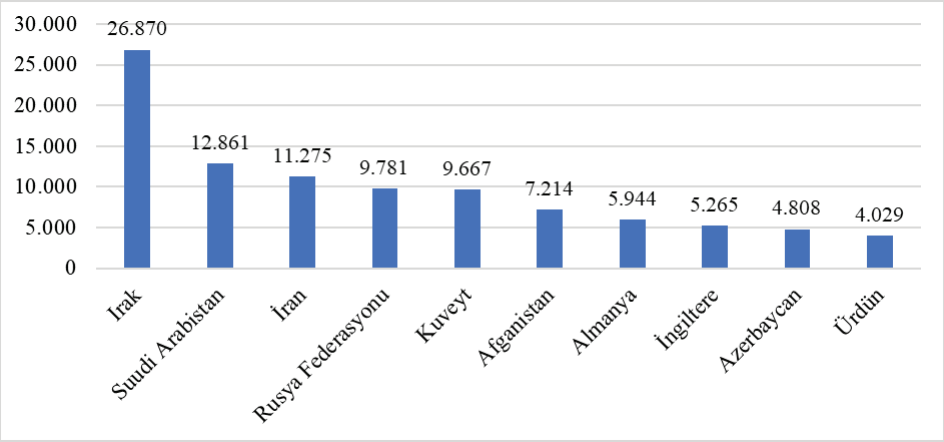
8 yılı aşkın bir süredir çadır kent veya konteynır kent yapılarında kalan Suriyelilerin normal yaşama dönmesinin ilk adımı barınma ihtiyacının normalleştirilmesidir. Acil durum ve afet zamanında çözüm olan kamplar, uzun süreli bir yaşam için uygun değildir. Suriye'de oluşturulacak güvenli bölgelerde konut inşa edilerek Suriyelilerin hem ülkesine dönmesi sağlanacak hem de yaşamın normalleştirilmesi için ilk aşama gerçekleştirilecektir. Bu uygulama insani yardım kapsamında değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda bir güvenlik politikasıdır. Diğer yandan, yabancıların Türkiye'de mülk edinebilme kuralları yasalarla belirlenmiştir. Bu kuralların Suriyeli ya da başka bir milliyete göre değişme durumu yoktur. Türkiye'de yabancılar konut, dükkân, arazi, vb. satın alabilmek için 2644 sayılı Tapu Kanunu ile belirlenen şartlara ve sınırlamalara uymak zorundadır. Yabancılar, işyeri veya konut olarak taşınmaz mülk edinebilirler, ancak satın alabilecekleri taşınmazların yüzölçümü en fazla 30 hektar olabilir. 18 Mayıs 2012 tarihinde 2644 sayılı kanunda değişiklik yapılmış ve "karşılıklılık" ilkesi kaldırılmıştır. Buna göre, yabancı birisinin Türkiye'de mal edinebilmesi için vatandaşı olduğu ülkede Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının taşınmaz elde edebilmesi karşılığı aranmamaktadır. Askeri alanlar ve özel güvenlik bölgelerinde yabancıların arazi satın almasına izin verilmezken, sınır illerde sınırın olduğu ülke vatandaşlarına da taşınmaz satışı yasaktır.

Grafik 1'de 2013-2019 döneminde yabancılara yapılan toplam konut satış sayısı gösterilmiştir. 2016 yılı dışında diğer yıllarda artış gösteren bu göstergede en yüksek artış 2014 yılında gerçekleşmiştir. Bu durum, 2012 yılında 2644 sayılı kanunda yapılan değişiklikle şartların esnetilmesinin bir sonucu olabilir. Barınma ihtiyacına dair yabancılar için uygulanan şartların esnetilmesi, Türkiye'nin refah hizmetlerinde kapsayıcılığın arttığı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü barınma sonrasındaki aşama, eğitim ve sağlık hizmetleri olacaktır. Dolayısıyla mülk edinmeye dair yabancılara gösterilen kolaylık, Türkiye'nin refah politikalarında kendi vatandaşlarının yanı sıra yabancıları da hedef kitlesi olarak belirlemesinin bir sonucudur. Yabancıların Türkiye'de konut satın almasının ülke için sağlayacağı avantaj ve dezavantajların araştırılarak ortaya konulması ise Türkiye'nin göç politikalarında büyük önem taşımaktadır.

Grafik 1. Yabancılara Satılan Toplam Konut Sayısı, 2013-2019
Kaynak: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2020.

Göçmenler için güvenilir bir yaşam merkezi olarak her geçen gün artan ilginin doğru yönetilebilmesi için yabancılara yapılan konut satışının niceliksel özelliğinin yanı sıra, konut almak isteyen yabancıların hangi ülke vatandaşı olduklarının bilinmesi gerekmektedir. Grafik 2'de 2015-2019 döneminde en fazla konut satış alan yabancıların uyruklarına göre dağılımları gösterilmiştir. Buna göre Türkiye'de son 5 yıldır en çok Irak uyruklu yabancılar konut alırken, bu ülkeyi Suudi Arabistan ve İran izlemektedir. Ülkelerin dağılımı incelendiğinde, Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye ilgisi olduğu, Avrupa ülkelerinden ise Almanya ve İngiltere uyruklu vatandaşlarının konut satın aldığı görülmektedir. Ortadoğu ülkelerindeki siyasi yapının ve sosyal yaşamın istikrarsızlığı dikkate alındığında, Türkiye'ye bu ülke vatandaşlarının ilgisinin artacağı beklenebilir. Bu ilgi sonucunda, yalnız barınma hizmeti değil, refahın diğer boyutları olan eğitim ve sağlık alanlarında da hizmet talebi ve arz gerekliliği ortaya çıkacaktır. Konut edinebilecek düzeyde geliri olan bireyler, Türkiye'de kalma durumunun geçici veya kalıcı olmasından bağımsız, sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyacaktır. Kalıcı olma durumunda ise temel eğitim veya yükseköğretimde eğitim talebi görülecektir. 2012 öncesinde yabancıların yükseköğretim kademesindeki eğitim talebi, 2012 sonrasında kitlesel bir göç sonucunda temel eğitim düzeyine de yansımıştır. Dolayısıyla artan talep, Türkiye'de refah hizmetlerinin kapsayıcılığının artması gerekliliğini göstermektedir.

Grafik 2. En Fazla Konut Satın Alan Yabancıların Uyruklarına Göre Dağılımı, 2015-2019

Kaynak: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2020.

Sağlık

Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesiyle birlikte temel ihtiyaçları olan gıda ve barınmanın yanı sıra, sağlık hizmetleri ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kamplarda yaşayan Suriyelilere, kamp içinde sağlık hizmeti sunulmasının yanında, kamp dışında yaşayan Suriyeliler, Türkiye'nin 81 ilinde herhangi bir ücret alınmaksızın sağlık hizmetinden faydalanmaktadır. Niceliksel büyüklükleri ve göçün ilk döneminde sistemli bir kayıt sisteminin işlememesi, sağlık hizmetlerine erişimde sorunlara yol açmıştır. Suriye'den Türkiye'ye göçün başlamasıyla birlikte sınırda sağlık hizmet, başlamış, sınıra gelebilenlere öncelikle sağlık taraması yapılmıştır. Hastanede tedavi olması gerekenler hastanelere yönlendirilmiş ve bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınmıştır (Önder, 2019). 8 Eylül 2013 tarihinde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından çıkarılan genelge ile acil sağlık hizmetleri şeklinde, koruyucu, tedavi edici hizmetleri kapsayacağı ve Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında ücretsiz bu tedavilerden yararlanacakları ifade edilmiştir (Gültaç ve Balçık, 2018). 22 Ekim 2014 tarihinde ise Sağlık Bakanlığı, "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar" yönergesini yayınlamıştır. Bu yönergede, sağlık hizmetinden faydalanacak kişiler, sağlık hizmetini sunacak kuruluşlar, acil sağlık hizmetleri, birinci basamak sağlık hizmetleri, sağlık hizmetlerinin ücretlendirilmesi, gönüllü sağlık hizmeti sunumu, hizmetlerin denetimi ve değerlendirilmesi hüküm ve maddeleriyle açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2014). Yönerge, 2015 yılında

ihtiyaç ve sorunlara göre yenilenmiştir. 25 Ağustos 2016'da ise Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nda Göç Sağlığı Hizmetleri Daire Başkanlığı kurulmuş olup, göçmenlere verilecek sağlık hizmetleri bu daire başkanlığı sorumluluğuna geçmiştir.

Türkiye'de sayısal olarak fazlalığından dolayı yabancılara verilen sağlık hizmetlerinde Suriyelilerin görünürlüğü fazladır. Geçici koruma statüsünde olan yabancıların sağlık hizmetlerinden faydalanmasında, ikamet kaydının olduğu ildeki sağlık kurum ve kuruluşlarından hizmet alması şartı aranmaktadır. 2017 yılında 22 ilde 93 göçmen sağlığı merkezi hizmet vermektedir. İlçedeki toplum sağlığı merkezlerine bağlı olarak çalışan bu merkezlerde, Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişiminin kolaylaşması ve bu hizmetin nitelikli olması hedeflenmiştir. Aile hekimliği uygulamasının bir benzeri olan bu hizmet, Türkiye'de refah hizmetlerinin yalnızca kendi vatandaşlarını değil aynı zamanda yabancıları da hedefleme mekanizmasında içerdiğini göstermektedir. Suriyeli nüfusun 20 bin üzerinde olması durumunda ise, birinci basamak sağlık hizmetleriyle birlikte dahiliye, çocuk, kadın-doğum, ağız ve diş sağlığı ile psikososyal sağlık hizmetlerinin de verildiği güçlendirilmiş göçmen sağlığı merkezleri kurulmuştur. Sağlık hizmetlerinin yanı sıra, bu hizmetleri sunacak personeller arasında Suriyeli sağlık çalışanlarının da olması ve hasta yönlendirme de Arapça-Türkçe bilen destek hizmet personelinin çalıştırılması, bu hizmet anlayışında eşitlik ve kapsayıcılık prensibinin benimsendiğini göstermektedir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020). Göçmen sağlığı merkezlerinin finansmanı "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi" adını taşıyan projeden karşılanmaktadır. 2016 yılı Aralık ayında başlayan projede hedef, 28 ilde toplam 178 Göçmen Sağlığı Merkezi kurulmasıdır (Sağlık Bakanlığı 2017 Faaliyet Raporu, 2018). Göçmen Sağlığı Merkezlerinin yanı sıra, Yabancı Uyruklular Polikliniği açılması kararı, yalnızca Suriyeliler için değil diğer yabancı uyruklu kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanması için de kurumsal bir uygulamadır.

2011 yılında kamplara ilk yerleştirilmeleriyle birlikte sağlık hizmetlerinden da yararlanan Suriyelilerin sağlık hizmetlerine dair süreç, mevzuat ve yönergelerle sürekli bir değişim içinde olmuştur. 2011-2013 yıllarında sağlık hizmetlerinden yararlanıcı olanlar, yalnızca Geçici Barınma Merkezi'nde kalanlar iken (Erdoğan, 2018) Türkiye'de geçici olarak kalacakları planlanmasına

rağmen kalış süresinin uzaması, sayısal olarak büyüklükleri, talepler ve ihtiyaçları sağlık hizmetlerinin kapsamını genişletmiştir. Geçici barınma merkezlerine ek olarak Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye ve Şanlıurfa'da Suriyelilere sağlık hizmeti verilmiştir (Erdoğan, 2018). Diğer illerde ücret vererek sağlık hizmetinden faydalanma, geçici koruma statüsünde olanlar arasında da yeni bir eşitsizlik üretmiştir. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için AFAD tarafından 8 Eylül 2013 tarihinde yayınlanan genelgeyle 81 ilde Suriyelilerin sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimi sağlanmıştır (Erdoğan, 2018). Temel bir refah hizmeti olan sağlık hizmetine erişimde geçici koruma statüsü belirleyici olmaktadır. Sağlık hizmeti eğer acil ise kişinin kayıtlı olup olmamasına bakılmaksızın sağlık hizmeti sunulur. Acil sağlık hizmeti için herhangi bir ayrım söz konusu değil iken, sağlık hizmeti için başvurularda sağlık hizmetinden faydalanma hakkı bulunmamaktadır. Kaydının yapılabilmesi ve kimlik edinmesi için GİGM'ye kişi yönlendirilir (Sosyal ve Yağar, 2016).

Türkiye'nin Güney Avrupa refah rejimi şeklinde nitelendirilmesinin başlıca sebebi, muhafazakâr ve sosyal demokrat refah tipolojisinden farklı özellikler taşımasıdır. Ancak, bu süreç refah hizmetlerindeki değişim açısından değerlendirildiğinde, istihdam şartı aranmaksızın sağlık hizmetinin sunumunun, iki refah rejiminin de kapsayıcılığını aştığı görülmektedir. Bu hizmetin 8 yıllık bir döneme yayılarak göçmen sağlığı birimlerinin kurulması, yaklaşımı kurumsal düzeye taşımıştır. Diğer yandan, bu kapsayıcılık finansman ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Refah hizmetlerinin kapsayıcılığı ve hedef kitlesinin artması, hizmetlerin piyasa odaklı veya yalnızca ülke vatandaşlarına özel olmaktan çıkararak tam eşitlik ilkesinin uygulandığını göstermektedir. Ancak kapsayıcılığın genişlemesi, sağlık hizmetlerinin niteliğini zayıflattığı takdirde finansman sorunundan dolayı refah hizmetlerinin sınırlandırılma riskini de beraberinde getirmektedir. Buna rağmen, temel refah hizmeti olan sağlık hizmeti sunumunda yeni bir grubun olduğu ve bu gruba dair devlet tarafından sağlık hizmeti sunulması gerekliliğinin uygulamalara yansıdığı görülmektedir. Aralık 2016 – 1 Aralık 2019 tarihleri için geçerli olan, kısa adı SIHHAT Projesi kapsamında ise AB, Türkiye'nin vermiş olduğu sağlık hizmetinin kalitesini arttırmak için finansman desteği sağlamaktadır. "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi" başlıklı projede planlanmış faaliyet başlıkları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. SIHHAT Projesi Kapsamında Planlanan Hizmetler

Kaynak: http://www.sihhatproject.org/proje-faaliyetleri_0-657

Sağlık hizmetlerinden kapsamlı bir şekilde yararlanan Suriyelilerin dil sorunu, bu alanda da hizmet alımını ve sunumunu zorlaştırmıştır. Sağlık görevlileri ve hasta arasındaki iletişim sorununa, SIHHAT Projesi tarafından finanse edilen Hasta Yönlendirme Personeli istihdam edilerek çözüm geliştirilmiştir. Hem yabancıların hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının başvurabildiği bu iş kolu için adaylar 2 aşamalı bir süreçten geçmektedir. İlk aşama eğitim durumu, iş tecrübesi ve sınavdaki başarı puanına göre yapılan değerlendirmeden oluşmaktadır. İlk aşamayı başarıyla geçen aday, ikinci aşamada dil sınavını da geçtiği durumda istihdam hakkına sahip olmaktadır. İstihdam edilen personelin başta maaşları olmak üzere tüm giderlerini SIHHAT Projesi karşılamaktadır. Ancak geçici olarak istihdam edildikleri için, proje süresi bittiğinde yeni bir planlama zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Suriyelilerin niceliksel olarak fazla olmalarından dolayı istihdam edilecek personelde Arapça dil becerisini ön plana çıkarmıştır. Ancak Ortadoğu, Orta Asya, Asya ve Afrika coğrafyalarından Türkiye'ye olan ilgi, göç politikasının uzun vadeli ve çeşitliliğe göre belirlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla yabancılara sunulacak sağlık hizmetlerinde statülere göre şartlar belirlenmiş olsa dahi, Suriyeliler tecrübesinde olduğu gibi, istisnai durumlar da göz önünde bulundurularak ve finansmanın mutlaka şimdiden planlanarak bir sistem geliştirilmelidir. Çünkü SIHHAT Projesi'nin bitmesinden sonra, bu projeye bağlı olarak geliştirilen hizmetlerin devamlılığı beklenecektir. Sağlık hizmetlerinin kapsamı ve finansmanına dair veriler elde edilebilirken, bu hizmetlerden faydalanan Suriyelilerin özellikleri paylaşılmamaktadır. Suriyelilerin Türkiye'de hangi hastalıklara yakalandığının, bu hastalıkların Türkiye'de görülme sıklığı, yaş ve cinsiyete göre hastalıkların dağılımı, kız çocukların ve kadınların sağlık kurumlarına başvurma gerekçeleri, vb. birçok göstergenin bilinmesi ve incelenmesi, orta ve uzun vadede karşılaşılacak sorunların önlenmesi için oldukça önemlidir. Örneğin 18 yaş altındaki kız çocuklarının sağlık durumlarının izlenmesi, erken yaşta evliliklere dair bir veri sağlayabilir.

Eğitim

2011-2014 yıllarını kapsayan dönemde geçici önlemlerle okul çağındaki Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitim alması sağlanırken, kamplarda ve kamp dışında GEM kurum yapılanmasıyla başlayan süreç kısa vadeli çözümler üretmiştir. Ancak 2014 yılından sonra Suriyeli çocukların eğitim alması için kapsamlı bir yol haritası belirlenmiştir. Bu amaçla, "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi" başlıklı PICTES Projesi, 3 Ekim 2016 tarihinde başlamıştır. Proje MEB ve AB Türkiye Delegasyonu arasında imzalanan sözleşmeye dayanmaktadır. Suriyeli çocukların Türkiye eğitim sistemine uyumu için, Suriyeli öğretmenlerin istihdamı, Türkçe dersleri, materyal yardımı, okulların fiziki altyapısının geliştirilmesi, vb. konularda finansman sağlayan PICTES, sağlık hizmetinde olduğu gibi Türkiye'nin vermiş olduğu eğitim hizmetinin niteliğinin artması ve yük paylaşımı için destek sağlamaktadır. Eğitimin hem sosyoekonomik özelliklerin güçlendirilmesinde hem de göçmenlerin uyumunda en etkili araç olduğu dikkate alındığında, eğitim diğer refah hizmetlerinden ayrışmaktadır.

2016-2017 eğitim ve öğretim döneminde 1, 5 ve 9'uncu sınıfa başlayacak olan Suriyeli çocukların resmi okullara kaydolması zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunlulukla birlikte, okula erişimi sağlanan Suriyeli çocukların sayısında bir artış yaşanmıştır. Böylelikle, kademeli olarak geçici eğitim merkezlerindeki öğrenci sayısı azaltılacak ve okul çağındaki Suriyeli öğrenciler resmi okullarda eğitim görecektir. Bu karar, Suriyelilere verilen tüm hizmetlerin kalıcı olmalarına göre planlanma yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir. Şehirlerde yaşayan Suriyeli çocukların yalnızca yüzde 10'unun okula gittiği bulgusu (Karaca ve Dinçer, 2013), eğitimin kapsayıcılığının arttırılması zorunluluğunu göstermektedir. Tablo 2, 2014 yılından itibaren ilk, orta ve ortaöğretim kademesinde eğitime erişimi sağlanan Suriyeli öğrencilere dair verileri içermektedir. Buna göre, 2014-2015 eğitim ve öğretim yılında yalnızca yüzde 30 olan Suriyelilerin okullaşma oranı, 2018-2019 eğitim ve öğretim döneminde yaklaşık yüzde 63,23 olarak gerçekleşmiştir. GEM'lerin aşamalı olarak kapatılma kararının etkisi ise yıl bazlı olarak görülmüş ve GEM'lerdeki kayıtlı öğrenci oranı 5 yıl içerisinde yüzde 82'den yüzde 14'e düşmüştür.

Tablo 2

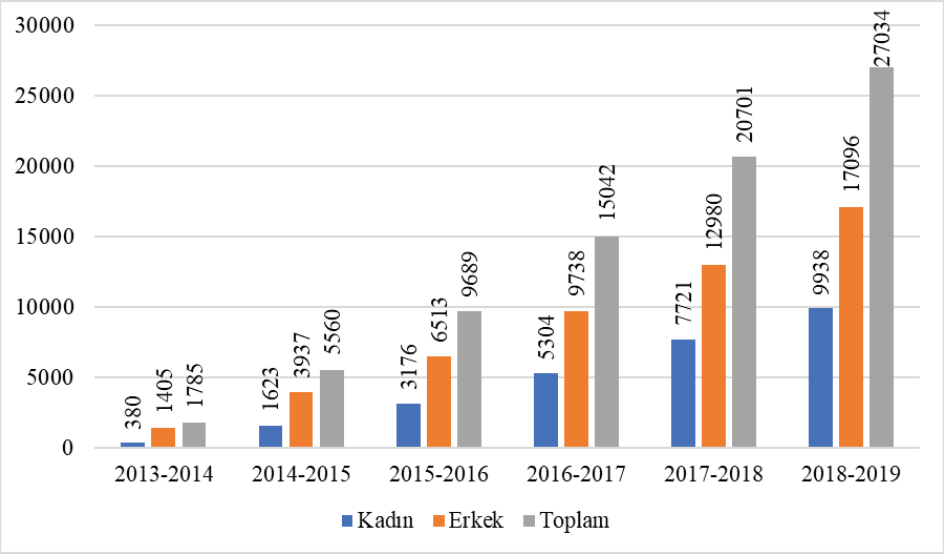
Türkiye'de Yıllara Göre Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrencilerin Sayısı

Eğitim-Öğretim Yılı	Resmi Okul	Resmi Okula Kayıtlı Toplam Öğrenci Oranı (%)	Geçici Eğitim Merkezi	Geçici Eğitim Merkezi Toplam Öğrenci Oranı (%)	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Okullaşma Oranı (%)
2014-2015	40.000	17,39	190.000	82,61	230.000	30
2015-2016	62.357	20,03	248.902	79,97	311.259	37
2016-2017	201.505	40,91	291.039	59,09	492.544	59
2017-2018	382.343	63,31	221.586	36,69	603.929	61,87
2018-2019*	552.546	85,92	90.512	14,07	643.058	63,23

Kaynak: MEB, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı, 2020.
* MEB ve açık lisedeki öğrencilerin toplam sayısıdır.

Yükseköğretimdeki Suriyeli gençlerin sayısının da temel eğitimde olduğu gibi her yıl arttığı görülmektedir. 2013-2014 akademik döneminde, yükseköğretimde Suriye Arap Cumhuriyeti uyruklu öğrenci sayısı 1.785 iken, 2018-2019 akademik yılında yükseköğretimin tüm kademelerinde bu sayı 27.034'e yükselmiştir. Grafik 3'te yükseköğretimde eğitim alan Suriyeli öğrencilerin toplam sayısı ve cinsiyete göre dağılımı gösterilmiştir. Kadın ve erkek öğrenci sayısı arasında ciddi bir fark bulunmasına rağmen, yükseköğretime katılan erkek ve kadınların her ikisinde de artış gerçekleşmiştir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Suriyeli öğrenciler örnekleminde yapılan çalışmada, yaş

ortalamasının 20'nin üzerinde olması yükseköğretime geç başlamalarının sonucu olarak verilmiş, barınma ve burs desteğinin eğitimlerinde kolaylaştırıcı etkisi ifade edilmiştir (Yaralı Akkaya, Azimli Çilingir ve Tuğ Levent, 2018).

Grafik 3. Yükseköğretimde Olan Suriyeli Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı
Kaynak: YÖK Öğrenci İstatistikleri, 2020.

Suriyelilerin Türkiye'den beklentilerinin başında eğitim hizmetinin gelmesi (Erdoğan, 2014), toplumun Suriyeli çocukların eğitim kapsamına alınmasına olumlu yaklaşımı (Tunç, 2015) ve araştırmaların eğitim boyutunda yoğunlaşması (Seydi, 2014; Paksoy ve Karadeniz, 2016; Yavuz ve Mızrak, 2016) eğitimin sosyal ve ekonomik yaşamda hem Suriyelilerin uyumu hem de Türkiye'nin refahı açısından diğer refah hizmetlerine göre ayrı bir önemi olduğunu göstermektedir. Temel eğitimde Türk öğrencilerle aynı okulda eğitim almaya başlayan Suriyeli çocuklarla birlikte yükseköğrenimde de sayıları giderek artan Suriyeli gençler, refah hizmetlerinde Türkiye'de ücretsiz olarak sunulan eğitim hizmetinden faydalanmaktadır. Ancak refahın paylaşımına dair yerel halkın şikâyetlerini gösteren çalışmalar (Boyraz, 2015; Saçan, vd., 2017; Karasu, 2018), refah hizmetlerinin kapsadığı kitlenin niceliksel artışının yanı sıra bu hizmet sunumunda farklı gruplar arasında oluşabilecek olumsuz algının yönetilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Suriye'den Türkiye'ye 2011 yılında başlayan göç sonrasında, niceliksel büyüklük ve geçici koruma statüsünün gerekliliklerinden dolayı Türkiye'nin barınma, sağlık ve eğitim refah hizmetlerinin hedef kitlesi genişlemiştir. Geçici Barınma Merkezi ile başlayan barınma, Sosyal Uyum Yardımı aracılığıyla il ve ilçe merkezlerine doğru genişlemiştir. Sağlık hizmeti ise önce Geçici Barınma Merkezi, sonrasında 10 il ve son aşamada 81 ile yaygınlaştırılarak kapsayıcılık arttırılmıştır. Acil sağlık hizmetlerinden faydalanmada kayıt ya da kimlik şartı aranmaması, temel refah hizmetinde sosyoekonomik özelliklerden bağımsız olarak bireyin merkeze alındığını göstermektedir. Suriyeliler için Türkiye'de sunulan eğitim hizmeti ise, Türkiye'nin refah tipolojisini muhafazakâr, sosyal demokrat ve Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırmasından çıkararak kendine özgü bir kategori olarak değerlendirilmesinde önemli bir faktördür. GEM'lerde başlayan eğitim, 2016-2017 yılında GEM'lere yeni kayıt yapılmayarak okul çağındaki Suriyelilerin MEB eğitim sistemine entegre edilmesiyle devam etmiştir. Türkiye'de ücretsiz verilen eğitim hizmeti kapsamına Suriyelilerin alınması, Türkiye'nin refah hizmetlerinde kendi vatandaşının yanı sıra vatandaşı olmayanları da hedef kitlesi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin eğitim ve sağlık alanında kendi vatandaşına sunduğu hizmetin içeriği ve niteliğinin Suriyeliler için de geçerli olması, Türkiye'ye özgü bir refah sınıflandırması gerekliliğini göstermektedir. Türkiye'nin refah tipolojisi, toplumun tüm bireylerinin barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalandıran, farklı sosyoekonomik özelliklere göre şekillenen sosyal politikalarla sosyoekonomik haklara erişimde eşitliği sağlayan, vergi yoluyla finanse edilen sosyal demokrat bir refah sistemiyle benzerlik gösterirken, ailenin refah sağlayıcı aktör olarak konumunun güçlü olması ve istihdamla kurulan bağ, muhafazakâr refah sisteminin özelliklerini taşımaktadır. Yoksul, engelli, yaşlı, kadın, çocuk, işsiz, vb. farklı grupların refah hizmetlerine erişiminde sorun yaşamaması için spesifik sosyal politikalar geliştirilmiştir. Dezavantajlı gruba eklenen Suriyelilere sunulan refah hizmetlerinin niceliği ve niteliği ise, Türkiye'nin refah tipolojisini sosyal demokrat refah sistemine yakınlaştırmasına rağmen, bu sistemdeki refah ve istihdam bağlantısı Türkiye'de mevcut değildir. Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri karşılığında bir katkı alınmaması, yabancılar için Türkiye'ye özgü bir refah sisteminin kavramsallaştırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Her bireyin faydalanacağı, fakat karşılıksız olmaktan

ziyade şartları ve kriterleri belirlenmiş refah hizmeti sunumuna ihtiyaç vardır.

Refah hizmetlerinden faydalanmak için ülke vatandaşı olmak eşik değer olarak kabul edilmiştir. Türkiye Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırmasında olmasına rağmen, bu eşik değere göre refah sunumunu benimsememektedir. Suriyelilerin Türkiye'de kalış süresinin uzamasıyla birlikte refah hizmetlerinin kapsayıcılığında zorunlu bir dönüşüm gerçekleşirken, bu dönüşümde kendi vatandaşlarına sunulan hizmetin verilmesi ise, vatandaşlıktan bağımsız olarak yeni bir refah sisteminin tanımlamasını ortaya çıkarmaktadır. Suriyeliler için gerçekleşen kurumsal dönüşüm ve oluşturulan yapı, bundan sonra diğer yabancıların refah hizmetlerinden nasıl ve hangi şartlarda yararlanacağına dair de birikim oluşturmuştur. Türkiye'nin aile odaklı, istihdamı önemseyen ancak çalışmama durumunda refah hizmetlerinden dışlanmayı kabul etmeyen, sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla desteklenen refah hizmet sunumuna yabancıların eklenmesi, kapsayıcılıkta vatandaşlık kriterine göre değil, eşitlik ilkesine göre hareket edildiğini işaret etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin refah tipolojisinde temsil ettiği farklılık, refah hizmetlerinin vatandaşlık ya da işgücüne göre değil, ihtiyaca göre verilmesi anlayışıdır. Buna göre, temel refah hizmetleri olan barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, temel insan hakkı olarak değerlendirilerek refah politikalarında yer almıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 03*(03), 16-29.

Atasü Topçuoğlu, R. (2019). Avrupa'da refah devleti çözünürken uluslararası göç ve yeni sağın yükselişi: İsveç ve Almanya örnekleri. *Çalışma ve Toplum, 2,* 941-974.

Aysan, M. F. (2013). Reforms and challenges: the Turkish pension regime revisited. *Emerging Markets Finance and Trade*, *49*(sup5), 148-162.

Aydoğan, E. (2018). Hoşgörünün liberal yorumu: John Stuart Mill. *Kaygı*, 83-91, 10.20981/kaygi.412223 83-91.

Borevi, K. (2014). Multiculturalism and welfare state integration: Swedish model path dependency. *Identities, 21*(6),708-723.

Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 7*(2), 35-58.

Day, L. (1978). *Government pensions for the aged in 19 industrialized countries.* İçinde R. Tomasson (Ed.), Comparative Studies in Sociology. Greenwich, Conn.: JAI Press.

Diehl, C. ve Blohm, M. (2003). Rights or identity? Naturalization processes among "Labor migrants" in Germany. *International Migration Review ,37*(1), 133–62.

Canyurt, D. (2015). Suriye gelişmeleri sonrası Suriyeli mülteciler: Türkiye'de riskler. *Akademik Bakış Dergisi,* 48, 127-146.

Cengiz, D. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. 10*(2), 101-122.

Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.

Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergüven, N.S., ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *AÜHFD, 62*(4), 1007-1061.

Esping -Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Freeman,G. (1986). Migration and the political economy of welfare, *Annals of the American Academy of Social and Political Sciences, 485,* 51-63.

Geddes, A. (2003). Migration and the welfare state in Europe. *The Political Quarterly*, *74*(1), 150-162.

Gencer, Bedri (2009). Sosyal devletten kerim devlete. *Bilgi Dergisi, 2,* 1-18.

Gültaç, A. S., Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi, 8*(2), 193-204.

Güney, Ü., Konak, N. (2016). Bolu'da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: Milliyetçilik, erillik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika, 8*(3), 505-535.

İnan, Z., Korgavuş, B. (2017) Mülteci kampları ve yerleşim alanlarında sürdürülebilir tasarım. *Contemporary Reserach in Economics and Social Science, 1*(2), 103-122.

Karaca, S., Dinçer, O. B. (2013). Genişleyen ve derinleşen kriz Suriyeli mülteciler. *Analist Dergisi, 34,* İstanbul.

Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 1*(3), 332-347.

Koray, M. (2005). *Sosyal politika*. İmge Yayınevi: Ankara.

Mandacı, N., Özerim, G. (2013). Uluslararası göçlerin bir güvenlik konusuna dönüşümü: Avrupa'da radikal sağ partiler ve göçün güvenlikleştirilmesi. *Uluslararası İlişkiler, 10*(39), 105-130.

Morris, L. (1997). A cluster of contradictions: the politics of migration in the EU. *Sociology, 31*(2), 241-259.

Morris, L. (2002). Britain's asylum and immigration regime: The shifting contours of rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *28*(3), 409-25.

Myles, J. (1984). *Old age in the welfare state.* Boston: Little, Brown.

Önder, N. (2019). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık politikalarının analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 110-165.

Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti.* İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

Peral, L. (2012). EU protection scheme for refugees in the region of origin: Problems of conditionality and coherence. *European Society of International Law*. http://www.esilsedi.org/english/pdf/Peral.PDF.

Çömez Polat, F., Kaya, E. (2018). Bir ötekileştirme pratiği: Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi, 1*(1), 38-48.

Paksoy, S., Karadeniz, M. (2016). Kilis'te çalışan Suriyeli sığınmacıların sosyo-ekonomik yapısı üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 15(58).

Poyraz, Y. (2012). Suriye vatandaşlarının geçici korunması ve uluslararası mülteci hukuku. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20*(2), 53-69.

Saçan, S., Cizdan, G., Tabak, H. D. (2017). Aydın halkının Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1*(1), 28-38.

Seydi, A.R. (2014). Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 31, 267-305.

Soysal, A., Yağar, F. (2016, Nisan). Suriyeli sığınmacılar konusunda Türkiye'nin sağlık hizmetleri yönetimindeki etkinliğinin değerlendirilmesi. *II. Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu.*

Therborn, G. (1984). Classes and states welfare state developments, 1881–1981. *Studies in Political Economy, 14*(1), 7–41.

Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi, 2*(2), 29-63.

Yaralı Akkaya, A., Azimli Çilingir, G., Tuğ Levent, G. (2018). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin akademik sorunları üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 40*(2), 413-448.

Yavuz, Ö., Mızrak, S. (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Göç Dergisi, 3*(2), 175-199.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar: Sorunlar, beklentiler, Türkiye ve gelecek kaygısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 16*(1), 140-169.

Wilensky, H., Lebeaux, C. (1965). *Industrial society and social welfare.* New York: The Free Press.

T. C. Sağlık Bakanlığı, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2014*). Geçici koruma altına alınanlara verilecek sağlık hizmetlerine dair esaslar*.

https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1376,saglik-bakanligi-gecici-koruma-yonergesi-25032015pdf.pdf?0. adresinden edinilmiştir.

T. C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2020).

https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/g%C3%B6%C3%A7men-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-merkezleri.html adresinden edinilmiştir.

T. C. Sağlık Bakanlığı, (2018). *2017 Faaliyet raporu.*

https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/34224,tc-saglik-bakanligi-faaliyet-raporu-2017pdf.pdf?0&_tag1=74EE31ED7661C2397D9E758F51661198C7D24AF8 adresinden edinilmiştir.